

PLANUL LECȚIEI. IMPORTANȚA ȘI ACTUALITATEA SA

GHEORGHE SMARANDACHE, PETRU DEMETRU POPESCU, LOUIS ROMAN

La Congresul Științei și Învățămîntului, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Avem nevoie de oameni cu înaltă pregătire de specialitate tehnică și profesională în toate domeniile, cu un înalt nivel de cultură generală”. Avînd în vedere cerințele noii revoluții tehnico-științifice și ale făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, Secretarul general al Partidului trasa o importantă sarcină pentru slujitorii școlii: „Acum este necesar să facem totul pentru ridicarea nivelului învățămîntului...”¹. În acest context, lecția de istorie este chemată să opereze largi deschideri cognitive și formative, să țină seama de noile orientări didactice, ceea ce impune o regîndire a mării probleme, care este

I. Pregătirea lecției²

Fără a mai reveni la cele expuse cu alte prilejuri, cînd s-a generalizat experiența multor colegi, din diferite școli și localități³, apare necesar a face aici disjuncția între pregătirea generală și cea specială a profesorului pentru lecție.

A încerca o demonstrație a necesității studiului continuu de către profesor înseamnă a forța uși deschise. Profesorul de istorie — militant pentru linia politică a P.C.R., pentru minunata concepție a Președintelui Republicii — trebuie să cunoască profund progresele științei pe care o slujește, documentele de Partid, socialismul științific, materialismul dialectic și istoric. În vederea obținerii maximei eficiențe a muncii noastre, urmărим noile realizări ale cercetării pedagogice⁴.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul științei și învățămîntului*, în „Știința”, 29 noiembrie 1985.

² Există o bogată literatură în sprijinul acestei acțiuni: C. Dinu, *Metodica predării științelor sociale. Istoria (bibliografie selectivă, 1944—1972)*, I—II, București, 1973 (Ministerul Educației și Învățămîntului, Institutul de științe pedagogice); importantul efort de bibliografiere a fost continuat de regretatul nostru coleg în „Studii și articole de istorie”, 1974—1979; cu frumoasă dăruire îl duce mai departe prof. Ștefan Ilie, *ibidem*, 1980—1985.

³ Aceste pagini continuă un frumos articol anterior: A. Iordănescu, *Schema la tablă și locul ei în economia lecției de istorie*, *ibidem*, 49—50, 1984, p. 158—162; în el se face și o comparație între schema și planul lecției. A se vedea: Minodora Perovici, Gh. Smarandache, *Pregătirea lecției de istorie*, *ibidem*, 33—34, 1976, p. 103—108; P. D. Popescu, *Filmul la lecția de istorie*, *ibidem*, 43—44, 1981, p. 99—106; L. Roman, *Pregătirea profesorului de istorie pentru desfășurarea lecțiilor în cabinet*, *ibidem*, 29, 1975, p. 26—40; etc.

⁴ *Recomandările M.E.I. referitoare la Cabinele de Științe Sociale*; I. C. Roman, Pelaghia Popescu, *Ghid experimental pentru introducerea sistemului de lecții de învățare în clasă* (Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași — Centrul de științe sociale), decembrie 1983; Elena Ene, Georgeta Smeu, Rea Silvia Bărbuleanu, Gloria Ceacalopol, *Metodica predării istoriei României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1984; etc.

Deși fiecare istoric a acumulat — în facultate și prin lecturile ulterioare — bogate cunoștințe, explozia informațională care caracterizează contemporaneitatea ne obligă la studiu 'perpetuu de specialitate, conștienți de necesitatea de a fi la înălțimea științei; de a fi în măsură să călăuzim pe elevi pe drumul formării unei perspective istorice realmente științifice, bazate pe concepția filosofică a P.C.R.; de a fi capabili să dăm replica convenită unor publiciști străini care — certați cu adevărul — vehiculează teze revizioniste, șoviniste, antiromânești; de a fi bine înarmați pentru a combate ideile nocive propagate de diferite cercuri reacționare, neofasciste, imperialiste. Într-un cuvânt, o zi este iremediabil pierdută, irecuperabilă, dacă n-am adăugat ceva la patrimoniul individual de cunoștințe: este sensul actual pe care-l acordă profesorul-istoric sentenței antice, atribuite de Pliniu cel Bătrîn pictorului Apelles — „Nulla dies sine linea“/„Nici o zi fără <a trage> o linie“. Iar noua informație este stocată în conspecte sau în fișe, sistematizate — pe lecții, pe capitole ale cursurilor noastre școlare, pe probleme — și ținute în piicuri sau în caiete.

Este zestrea cu care operăm în cadrul pregătirii speciale pentru fiecare lecție și grup de lecții, ceea ce devine factorul decisiv al acestui fenomen, necesar ridicării nivelului general al învățămîntului: conținutul lecției este luat de profesor nu numai din Manual, ci mai ales din bogatele sale cunoștințe, activ acumulate în fișe, Programa și Manualul indicîndu-i bineînțeles limitele materialului cu care trebuie să opereze; lecția devine mereu actuală și permanent orientată de studiul continuu al documentelor de Partid; factura didactică a activității noastre este într-adevăr adecvată nevoilor contemporane ale dezvoltării școlii românești.

Documentul școlar, căruia-i revine rolul de a organiza lecția viitoare, de a-i pregăti arhitectonica este

II. Planul lecției

De multe ori s-a subliniat necesitatea construirii acestuia pentru fiecare lecție în parte. Aserțiunea conține, desigur, o condiție obligatorie a reușitei, dar ea nu-i și suficientă, căci omite cel puțin două împrejurări. Înainte de toate, ignoră legătura inextricabilă între diferitele lecții ale unui capitol, ale cursului unui întreg an de învățămînt și ale studiului școlar al istoriei în ansamblu. Este deci de pregătit o lecție nu independent de celelalte, ci în strînsă conexiune cu ele: a stabili legăturile între faptele tratate în diverse locuri, a distribui judicios ideile cu acut efect educativ, a dispune sistematic elementele conceptuale ș.a.m.d. Profesorul este, altfel spus, nevoit să elaboreze nu numai planul unei lecții, ci și al sistemului de lecții. Proiectarea unei teme care grupează mai multe lecții poate avea ca elemente de bază: tema și numărul de ore; scopurile instructiv-educative ale temei; subiectele lecțiilor și datele realizării; aspectele esențiale ale conținutului și eliminarea acestora pe lecții; modalități de evaluare.

În al doilea rînd, construirea unei ore de clasă are în vedere și experiența acumulată în anul/anii premergători. Trăgînd concluzii necesare din practica anterioară, luînd în considerare specificul școlii și clasei la care vom desfășura lecția, vom întocmi planul care poate anticipa reușita. Imediat însă se ridică o problemă:

trebuie oare să facă plan de lecție și profesorul cu o bogată experiență? Exemplul marilor profesori ai învățământului românesc este elocvent: succesul didactic este asigurat de elaborarea atentă a arhitectonicii fiecărei lecții, precum și a structurii sistemului de lecții al cursului. Rezolvarea problemei este deci de găsit nu în sensul că unii colegi ar trebui să facă plan, iar alții nu, ci altminteri: dascălii mai experimentați, cu bogate cunoștințe dau planului o altă formă, despre care va fi vorba mai jos.

Planul nu mai poate cuprinde azi — precum în urmă cu ani — doar o structură de idei a conținutului istoriografic al lecției. Evident, ea este elementul cel mai important al documentului, de care depinde esențialmente eficiența educativ-instructivă a activității noastre. În condițiile actuale însă — când dispunem de cabinet de istorie/științe sociale, importante documente de Partid, culegeri de izvoare istorice, aparate audio-vizuale, diferite alte mijloace de învățămînt — arhitectura lecției este de construit cu luarea în considerare a tuturor acestora. Planul capătă astfel o formă specifică, numită în ultima vreme proiect de tehnologie didactică⁵, putîndu-se înfățișa astfel:

Obiectul: Istoria..., clasa...

Subiectul lecției ...

Obiective generale și operaționale: Lecția contribuie la formarea elevilor în spiritul...; la înțelegerea și însușirea următoarelor: a)...; b)...; c)...; etc.

Metode didactice: explicația, conversația euristică...

Documente de partid, mijloace de învățămînt: Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism; Culegerea de texte...; harta...; setul de diapozitive...; monumentul... din comună.

Desfășurarea lecției:

Secvențele lecției	Activitatea profesorului	Activitatea elevilor	Observații
a)...			
b)...			
c)...			
etc.			

În acest plan complex notăm elementele componente ale desfășurării lecției: reactualizarea cunoștințelor semnificative, în vederea înțelegerii noului conținut; momentele succesive ale studierii de către elevi — sub conducerea profesorului — a noii teme; fixarea cunoștințelor; evaluarea performanței elevilor. Se renunță însă la vechiul demers linear (întîi verificarea, apoi comunicarea, *in fine* fixarea), aceste elemente fiind dispuse în diferite momente, într-o lecție care se bazează înainte de toate pe învățarea în clasă. Secvențele sînt astfel formulate (col. 1), activitatea profesorului și cea a elevilor sînt astfel notate la fiecare din ele

⁵ Un bun exemplu la Minodora Perovici, *Cucerirea independenței de stat a României (Proiect de tehnologie didactică)*, în „Învățămîntul liceal și tehnic profesional“, nr. 10, 1980, p. 37.

(col. 2—3), încît să captăm atenția acestora din urmă pe tot parcursul lecției, să le dirijăm învățarea, să realizăm conexiunea inversă etc.

Garanția succesului este dată de precizarea corespunzătoare a scopurilor educativ-instructive ale lecției, buna cunoaștere a noului conținut ce urmează a fi parcurs, stabilirea adecvată a metodelor și procedeele didactice de folosit în funcție de specificul lecției și clasei (dar și a momentului introducerii lor), alegerea formelor necesare de activitate individuală și în grup a elevilor (profesorul elaborînd și materialele corespunzătoare), formularea modalităților potrivite de evaluare a rezultatelor (teste, fișe de lucru, chestionare ș.a.) etc. Alcătuiindu-și planul de tehnologie didactică, dascălul are în vedere construirea unei lecții accesibile, cu o structură logică (fiecărei secvențe acordîndu-i-se un anumit număr de minute), astfel încît copiii/adolescenții să poată înainta pas cu pas pe drumul cunoașterii noilor fapte și idei, pe care să le asimileze conștient, bazîndu-se pe cunoștințele anterioare din domeniul istoriei și al altor discipline; totodată, profesorul stabilește teme concrete de lucru pentru elevi, astfel încît ei să-și formeze, treptat, bune priceperi și deprinderi de muncă intelectuală.

Apare evident că un asemenea proiect de tehnologie didactică nu trebuie copiat de la un coleg. Este necesar, fără îndoială, să consultăm experiența altor membri ai catedrei, precum și a colegilor din alte școli (inclusiv numeroasele planuri de lecții, elaborate de mulți profesori și publicate de „Studii și articole de istorie“, revista „Învățămîntul liceal și tehnic profesional“ ș.a.), dar planul unei lecții trebuie să fie, mai presus de orice, rezultatul efortului personal al cadrului didactic dat, expresia propriului său stil de muncă.

De aici decurge și concluzia că profesorii cu o bogată experiență didactică, dintre care nu puțini sînt autori de lucrări metodice, manuale, opere beletristice, studii istorice etc., acești profesori trebuie să-și alcătuiască numai o schiță de plan, care s-ar putea înfățișa astfel :

Obiectivele generale și operaționale	Ideile de bază	Metode și procedee didactice	Evaluarea
a...	1...		
b...	a)...		
c...	b)...		
etc.	2...		
	a)...		
	b)...		
	c)...		
	d)...		
	3...		
	etc.		

Sîntem aduși acum a aborda și o ultimă chestiune :

III. Aplicarea planului lecției

Anticiparea demersului didactic nu este, desigur, o treabă simplă. Buna desfășurare a lecției depinde de o multitudine de factori, acțiunea unora dintre ei neputînd fi prevăzută întotdeauna cu precizia dorită. Pregătirea temeinică a

lecției, proiectarea sa detaliată, judicioasă, cu utilizarea marilor posibilități ale cabinetului asigură însă luarea în considerare a unui complex de condiții ale reușitei. Se anticipează deci ceea ce *trebuie* și ceea ce *poate* fi prevăzut în acțiunea noastră, fără introducerea formală a unor elemente lipsite de utilitate. Cînd însă pe parcursul lecției apar situații neprevăzute, desfășurarea este de reconsiderat. Ni s-a întîmplat să asistăm la o lecție la care, în timp ce se proiectau imagini cu aspectomatul — discuția cu elevii urma să se facă pe baza lor —, aparatul să se defecteze. Ce era de făcut? Se putea întrerupe fluxul informațional și încerca deblocarea aspectomatului; era însă riscant, căci pentru aceasta ar fi fost necesare prea multe minute, suficiente pentru a distrage atenția elevilor de la problemele discutate și pentru a primejdui realizarea lecției în ansamblu. Se putea însă renunța la proiecție și parcurge problematica numai pe baza discutării unor izvoare; profesorul le avea pregătite și — exprimîndu-și regretul pentru accident, precum și promițînd prezentarea materialului iconografic la proxima întîlnire — ar fi putut trece la utilizarea surselor scrise. Dar mai exista și o a treia posibilitate, la care de fapt a și apelat dascălul: a regretat cu voce tare cele întîmplate și a scos din dulap un diascop, înarmat cu un diafilm adecvat; lecția s-a desfășurat fără întreruperi mari, corectîndu-se ceea ce era de corectat, după planul prevăzut.

Profesorul lucrează însă, într-un anumit an școlar, cu cîteva clase paralele, între care remarcă anumite deosebiri. Ar fi, evident, inutil să construiescă mai multe planuri pentru același palier de clase; întocmind unul singur — principial valabil la toate —, își va stabili (eventual va și nota aceasta la rubrica „Observații”) particularitățile aplicării proiectului la fiecare în parte: la o clasă va da o mai mare pondere narației și proiecției; la alta va oferi teme mai dificile de lucru individual și în grup; cutare grup de elevi va fi mai stăruitor solicitat în timpul orei; ș.a.m.d.

Lecția s-a încheiat și nu ne putem lipsi de o autoapreciere critică. Am constatat poate că, în condițiile concrete în care s-a desfășurat ea, n-am atins pe deplin unul din obiectivele operaționale stabilite. Am înțeles cu alt prilej că o anumită problemă n-a fost suficient adîncită; au putut deci rămîne goluri în cunoștințele copiilor, ori este posibil să se ajungă la greșite interpretări etc. Nu neglijăm de aceea să ne notăm amintitele observații, pentru a reveni în lecțiile următoare asupra aspectelor respective. Sugestii cu referire la calitatea muncii noastre ne furnizează elevii înșiși: îi vedem cum receptează cuvintele noastre, documentele, imaginile, graficele, hărțile, filmele didactice etc., constatăm cum iau notițe și cum știu să conspiceze, cum lucrează în clasă și cum alcătuiesc fișe, de unde deducem cît de mult s-au dezvoltat, în ce măsură li s-au format deprinderile de muncă individuală; urmărim exprimarea lor și conchidem asupra felului cum și ce au înțeles din chestiunile studiate; discutăm cu clasa asupra semnificației evenimentelor analizate și învățămintelor ce se desprind, ceea ce ne dă și măsura corectă a capacității lor cognitive actuale; constatăm și ni se relatează comportarea adolescenților la lecții, în școală și în afara ei, de unde de asemenea desprindem bogate învățăminte etc., etc. De toate acestea ținem seama în alcătuirea planurilor lecțiilor următoare, le luăm în considerare în desfășurarea întregii noastre activități viitoare.

Astfel încît, la drept vorbind, avem de-a face nu numai și nu atît cu realizarea proiectului unei lecții, ci a unui sistem de lecții, din care punct de vedere sîntem nevoiți a considera nu doar elaborarea planului, dar și aplicarea lui, realizarea în general a Programei de învățămînt. Și cu aceasta am ajuns la

Concluzii

1 Cele expuse au forma unor propuneri cu caracter metodic. Departe de noi gîndul de a fi soluționat definitiv problemele multiple ale planului de lecție, de a le fi oferit soluții etern valabile : se impune să subliniem încă o dată marea însemnătate a spiritului creativ al fiecărui coleg în întocmirea proiectului de tehnologie didactică, astfel încît acesta să-i fie util la lecția dată, să-i faciliteze accesul spre optimizare. Aceasta presupune îndeplinirea cîtorva condiții :

a) Lecția să fie elaborată de fiecare dată în funcție de anumite situații particulare : natura clasei (particularități de vîrstă, nivel de pregătire și aptitudini) ; natura cursurilor (zi ori seral) ; profilul școlii ; mediul (rural sau urban) ; specificul localității (centru cu trecut istoric de ecou național, așezare de veche cultură materială și spirituală, șantier arheologic în apropiere, centru muzeistic însemnat etc.) ; particularitățile istoriei locale a zonei, județului ; strînsele legături între regiunea respectivă și celelalte regiuni ale Patriei. Numai ținînd seama de toți acești factori putem întocmi un proiect de plan viabil.

b) Proiectul de tehnologie didactică trebuie privit numai ca un moment dintr-un îndelung proces didactic : îl elaborăm pe baza experienței trecute, iar autoanaliza, efectuată după încheierea orei, o materializăm în observațiile consemnate într-un caiet (ori pe o fișă, introdusă în plicul lecției) : părțile mai izbutite ale orei, eficiența, greutățile întîmpinate ș.a. Cele notate le vom folosi la o lecție similară, pentru a amplifica elementele pozitive și a evita neajunsurile.

c) Condiția *sine qua non* a succesului didactic rămîne propria noastră pregătire, ce poate fi urmărită pe cîteva direcții principale : științifică, politico-ideologică, metodică, pedagogică, dar și aceea a însușirii stăruitoare de cunoștințe general-culturale, necesare interdisciplinarității.

2 Întrucît catedra este centrul activităților științifice și metodice, experiența individuală trebuie fructificată la nivelul colectivului de specialitate. Fiecare dintre noi poate și trebuie să învețe din practica didactică a colegilor. Profesorii stagiați mai ales au nevoie de sprijinul celor cu o bogată experiență, îndeosebi în domeniul pregătirii lecțiilor, al proiectării desfășurării lor ; datorită catedrei este de a-i ajuta să învețe a construi ei înșiși lecțiile. Și pe studenții care efectuează practica pedagogică îi vom sprijini substanțial și cu tact în perfectarea planului de lecție și în realizarea acesteia.

3 Am dori, de asemenea, să sugerăm cîteva propuneri :

a) Întocmirea unor mape cu planuri de lecții în fiecare catedră, elaborate de toți membrii ei ; este bine să existe chiar cîte 2—3 planuri paralele la o anumită temă, creație a mai multor colegi. An de an ele pot fi îmbunătățite și, în baza noii experiențe, sintetizate în observații anexe, devenind astfel un sprijin substanțial în munca întregului colectiv. Se va ajunge, treptat, la o zestre de planuri pentru toate lecțiile cursurilor de istorie din școală.

b) Dată fiind însemnătatea problemei pentru munca noastră, apare necesar ca fiecare colectiv de catedră să organizeze, periodic, dezbateri asupra câte unui grup de planuri de lecții.

c) Ni se pare utilă o sesiune de comunicări pe tema proiectului de tehnologie didactică, la nivelul fiecărui județ (al Municipiului București), organizată de filialele Societății de Științe Istorice, în colaborare cu Inspectoratul școlar și Casa personalului didactic. Seria acestor acțiuni ar putea fi încheiată cu o sesiune pe țară, sub egida Societății de Științe Istorice.

d) Sîntem convinși că fiecare coleg poate contribui cu propuneri valoroase la cele discutate aici, pe baza experienței proprii și a celei colective. Invităm deci pe cititorii acestor rînduri să trimită astfel de materiale metodico-științifice (fiecare cuprinzînd nu mai mult de cîteva pagini), ceea ce va permite realizarea unui grupaj, care să se constituie într-o contribuție concretă la dezvoltarea metodicii contemporane a istoriei.